

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ЧИЖИК ТЕТЯНА ГРИГОРІВНА

УДК 373.3.09.015.3-057.874 “1947/1991”

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ
ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
(1947-1991 рр.)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2018

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Робота виконана в Комунальному вищому навчальному закладі «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
КУЗЬМЕНКО Василь Васильович,
Комунальний вищий навчальний заклад
«Херсонська академія неперервної
освіти» Херсонської обласної ради,
завідувач кафедри педагогіки й менеджменту освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ПРОНІКОВ Олександр Костянтинівич,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка,
професор кафедри педагогіки, психології
та методики фізичного виховання;

кандидат педагогічних наук, доцент
ЦИБАНЮК Олександра Олександрівна,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
доцент кафедри теорії та методики
фізичного виховання і спорту.

Захист відбудеться 27 квітня 2018 р. о 12-30 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті <http://www.tnpu.edu.ua> та в науковій бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий 27 березня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Янкович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У процесі становлення цивілізації фізичний розвиток і фізична підготовленість людини завжди посідали чільне місце, оскільки опосередковано визначали тривалість життя населення (через сформоване фізичне здоров'я) та економічний потенціал країни (через покращену фізичну працездатність). У мінливих умовах сьогодення, які ускладнюються соціально-економічною ситуацією в Україні, тенденцією до погіршення стану здоров'я дітей, зниженням рівня їх рухової активності в епоху постіндустріального суспільства, значення фізичної підготовки учнів загальноосвітніх шкіл зростає, тому що є провідною складовою формування активної особистості, здатної до продуктивної життєдіяльності впродовж багатьох років.

Значущість означеної проблеми підкреслюється ще й тим, що фізична підготовленість молоді до активного життя сьогодні – один із визначальних чинників подальшого розвитку України. Ця думка знаходить підтвердження у низці державних документів: «Національній доктрині розвитку освіти» (2002) та «Національній доктрині розвитку фізичної культури та спорту» (2004), Державній програмі «Здоров'я – 2020: український вимір» (2011) та Концепції «Нова українська школа» (2016), у яких визначено пріоритети освітньої політики України і які детермінують не лише стратегію реформування системи загальної середньої освіти, а й напрями подальшого наукового пошуку щодо забезпечення належної підготовки учнів до життя, фізичної зокрема. Актуальність означеної проблеми в історичній ретроспекції визначається тим, що у 1947-1991 рр. – (періоду історії, який охоплював як часи політичних криз, стагнації і гальмування розвитку суспільства, так і етапи підйому соціально-економічної сфери та суспільного життя) – відбувалися численні спроби реактуалізації фізичної підготовки підростаючого покоління: на державному рівні – шляхом будівництва фізкультурних об'єктів, підтримки дитячого спорту, створення закладів позашкільної освіти та формування матеріально-технічної бази загальноосвітніх шкіл, сприяння розвитку теорії фізичного виховання; на індивідуальному – через формування особистісних цінностей здорового способу життя.

Вивчення педагогічної теорії та практики засвідчило, що проблеми організації та змісту фізичної підготовки учнів різних вікових категорій та різних типів навчальних закладів завжди викликали увагу науковців з історії України, педагогіки, фізкультури і спорту, медицини та інших наук. Аналіз спадщини минулого та сучасного століть надав підстави встановити, що серед широкого кола питань, які потребують додаткового наукового опрацювання, найбільш вагомими є обґрунтування форм і методів організації фізичної підготовки учнів початкової школи, оскільки молодший шкільний вік – це період адаптації до нового емоційно-розумового навантаження, зміни провідної ігрової діяльності на навчальну, балансу інтелектуальної та фізичної сфер дитини. Як показало студіювання науково-педагогічної літератури, фізична підготовка дитини не зводиться лише до вдосконалення її фізичних якостей та рухових здібностей, вона як складноструктурована система характеризує рівень розвитку тілесної організації дитини та здоров'я взагалі. Саме завдяки належній фізичній підготовці підсилюються механізми фізіологічної адаптації школяра до життя в складних

природних умовах і значного емоційно-розумового навантаження. З'ясовано, що фізіологічно та педагогічно грамотно організована фізична підготовка молодших школярів надасть можливість не лише протистояти сучасній кризі у галузі «фізична культура і здоров'я», а й зберегти генофонд української нації.

Серед сучасних досліджень, що стосуються фізичної підготовки учнів початкової ланки загальноосвітньої школи, виокремлено такі:

- з проблем історії розвитку початкової освіти в Україні (О. Адаменко, Л. Березівська, Н. Клокар, В. Кузьменко, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська та ін.) та внеску вчених і педагогів окремих регіонів (О. Вацеба, О. Гальченко, Н. Гнесь, А. Окопний);

- щодо з'ясування змісту, структури і завдань фізичного виховання учнів на різних історичних етапах (В. Ареф'єв, А. Борисенко, Т. Круцевич, О. Проніков, І. Рошчін, Л. Сергієнко, В. Столітенко, С. Філь, Г. Харабуга, О. Худолій, О. Цибанюк, Б. Шиян, О. Янкович та ін.);

- зі встановлення фізіологічних основ та гігієни рухової активності дітей (Г. Апанасенко, М. Бернштейн, Н. Зимкин, В. Фарфель, Л. Чулицька та ін.);

- щодо запровадження елементів народної педагогіки у фізичне виховання учнів (Н. Деделюк, В. Левків, Є. Приступа, А. Цьось);

- з розвитку позашкільної освіти спортивного напрямку в Україні (О. Борисова, О. Логінова, В. Платонов, І. Приходько, О. Шинкарук).

Аналіз наукових доробок останніх десятиріч дає змогу констатувати, що значно активізувалося вивчення певних аспектів проблеми фізичної підготовки учнів початкової школи, а саме: руховий режим молодших школярів; зміст навчальних програм із фізичної культури; санітарно-гігієнічний стан і режим навчання в початковій школі; методи формування в учнів здорового способу життя; зв'язок фізичного розвитку та фізичної підготовленості молодших школярів. Проблематика педагогічних і галузевих досліджень охоплює значне коло питань, тим чи іншим чином пов'язаних із фізичною підготовкою дітей. Проте досліджень, які розкривають генезу фізичної підготовки учнів молодших класів періоду 1947-1991 рр., не виявлено.

Доцільність розгляду означеної проблеми зумовлена потребою подальшого розв'язання встановленої низки *суперечностей між*:

- визнанням суспільством і державою значущості здобутків історико-педагогічної науки другої половини ХХ ст. та недостатнім використанням конструктивного досвіду організації фізичної підготовки учнів початкової школи;

- об'єктивно зростаючим навчальним навантаженням на учнів 1-4 класів та їх фізичною неготовністю до довготривалого напруження;

- перебігом реформування початкової освіти на основі кращого національного досвіду та недостатньою кількістю історико-педагогічних досліджень з проблем змісту та організації фізичної підготовки молодших школярів.

Теоретична і практична значущість проблеми, недостатній рівень її розробки і висвітлення у вітчизняній педагогічній науці та виявлені суперечності зумовили вибір теми дослідження **«Організаційно-педагогічні засади фізичної підготовки молодших школярів (1947-1991 рр.)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи є частиною дослідження комплексних науково-дослідних тем Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» «Теоретико-методологічні основи вдосконалення системи освіти та поліпшення її кадрового забезпечення» (державний реєстраційний номер 0104U010624) та «Історико-педагогічні аспекти розвитку неперервної освіти в Україні та зарубіжжі» (державний реєстраційний номер 0115U002891).

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» (протокол № 1 від 15.01.2015 р.) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 29.03.2016 р.).

Об'єкт дослідження – розвиток фізичної підготовки учнів початкової школи у теорії та практиці шкільної освіти України.

Предмет дослідження – зміст та організація фізичної підготовки молодших школярів в українських початкових школах у 1947-1991 рр.

Мета дослідження – на основі ретроспективного аналізу обґрунтувати засади фізичної підготовки учнів молодших класів у період 1947-1991 рр. та з'ясувати можливості використання історико-педагогічного досвіду в освітньому процесі сучасної початкової школи.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу джерельної бази дослідити історіографію проблеми та сутність базових понять дослідження.

2. Визначити періоди розвитку теорії та практики фізичної підготовки учнів молодших класів загальноосвітніх шкіл України у 1947 – 1991 рр. та з'ясувати їх провідні тенденції.

3. Охарактеризувати цілі, завдання, зміст, форми й засоби як компоненти цілісної складноструктурованої системи фізичної підготовки учнів початкової школи з 1947 р. по 1991 р. та визначити особливості її організації.

4. Окреслити можливості реактуалізації продуктивних ідей вітчизняного досвіду організації фізичної підготовки учнів молодших класів в умовах сучасного реформування початкової освіти.

Методи дослідження: *теоретичні: пошуково-бібліографічний* – для систематизації та класифікації джерельної бази (філософської та науково-педагогічної літератури, архівних матеріалів і нормативних документів, періодики з проблеми фізичної підготовки учнів); *історико-педагогічний* – для аналізу фактів та відповідної законодавчої бази освітньої галузі визначеного періоду; *логіко-історичний та порівняльний аналіз* підходів до розв'язання означеної проблеми; *понятійно-термінологічний* – для уточнення контенту окремих педагогічних понять, категорій, термінів відповідно до предмета дослідження; *герменевтико-логічний* – для інтерпретації результатів аналізу першоджерел та узагальнених висновків представників наукової думки; *періодизації* – для вивчення генези досліджуваного феномена з 1947 р. до 1991 р.; *узагальнення фактологічного матеріалу; синтез* подій та явищ для виявлення тенденцій і перспектив реформування змісту та організації фізичної підготовки молодших школярів; *емпіричні:* лонгітюдне вивчення освітнього процесу початкової школи

для виявлення особливостей реалізації фізичної підготовки учнів молодших класів у зазначений історичний період; оприлюднення отриманих даних.

Джерельна база дисертаційної роботи складається з комплексу різновидових (монографії, дисертації, автореферати, статті, державні документи та ін.), різнопрофільних (історичні, філософські, педагогічні, фізіологічні, фізкультурні), різножанрових (наукові, науково-популярні, публіцистичні, методичні) праць другої половини ХХ – початку ХХІ ст., що висвітлюють проблеми розвитку фізичної підготовки молодших школярів у педагогічній теорії та практиці.

Фактологічний матеріал базується на документах і матеріалах офіційного характеру: матеріали архівів, зокрема Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (Ф. 1, Ф. 166), Центрального державного архіву громадських об'єднань (Ф. 1, Ф. 7), Державних архівів Херсонської та Миколаївської областей, архівних фондів КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», відділу рукописів Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, науково-педагогічної бібліотеки ім. В. О. Сухомлинського; офіційні документи (закони, постанови уряду УРСР та СРСР, укази Президента та Верховної Ради, розпорядження та постанови Кабінету Міністрів України, міністерські накази та нормативні акти), що регулювали діяльність початкової школи в означений період; концепції й проекти освітніх реформ та концепції розвитку галузі «здоров'я і фізична культура»; наукові публікації у вітчизняній періодиці ХХ-ХХІ ст. («Методика викладання фізичної культури і спорту», «Радянська школа», «Рідна школа», «Початкова школа»), наукових збірниках педагогічного профілю, педагогічних часописах, дидактичних джерелах (матеріали педагогічних читань і конференцій, науково-методичні розробки); вітчизняні статистичні та реферативні збірники, довідники; програми з фізичної культури та навчальні плани початкової школи досліджуваного періоду.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1947-1991 рр. Вибір нижньої межі зумовлений введенням нової програми з фізичної культури для початкової школи, реалізація якої передбачала створення принципово нової організації фізичної підготовки молодших школярів. Верхня межа – 1991 р. – збігається із закінченням періоду існування Радянського Союзу, а отже, – і нормативно-правової бази, що регулювала функціонування галузі «фізична культура і спорт» та початкової загальноосвітньої школи.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що **вперше** у вітчизняній історико-педагогічній науці:

– комплексно досліджено науково-педагогічну проблему розвитку теорії та практики фізичної підготовки молодших школярів протягом 1947-1991 рр. та обґрунтовано організаційно-педагогічні засади як сукупність методологічних підходів, нормативно-правового забезпечення, цілей, змісту фізичної підготовки учнів початкової школи в ретроспективі;

– визначено періоди в історії розвитку теорії та практики фізичної підготовки учнів початкової школи в Україні у 1947-1991 рр. та з'ясовано їх провідні тенденції: I період – 1947-1959 рр. – повоєнне відновлення системи фізичної підготовки учнів початкової школи, яке відбувалося у два етапи: 1) 1947-1952 рр.

– збереження військової спрямованості фізичної підготовки учнів будь-якого віку; 2) 1952-1958 рр. – перехід до фізичного виховання, яке було жорстко заідеологізоване; II період – 1959-1971 рр. – спортизація фізичної підготовки, яка реалізовувалась в два етапи: 1) 1959-1966 рр. – залучення школярів до занять фізичними вправами через масові змагання; 2) 1966-1971 рр. – започаткування системних зв'язків між елементами фізичної підготовки, зміст якої формувался на демократичних засадах; III період – 1971-1984 рр. – контрреформування фізичної підготовки на базі фізкультурно-спортивного комплексу ГПО, що проходило у два етапи: 1) 1971-1979 рр. – законодавчо-нормативний; 2) роки накопичення конструктивного педагогічного досвіду з фізичної підготовки учнів, зокрема з використанням технологій спортивного тренування; IV період – 1984-1991 рр. – початок об'єднання розрізнених елементів фізичної підготовки молодших школярів у цілісну педагогічну систему;

– охарактеризовано цілі, завдання, зміст, форми й засоби як компоненти цілісної складноструктурованої системи фізичної підготовки учнів початкової школи з 1947 р. по 1991 р. та визначено особливості її організації (поступове збільшення кількості годин для занять з фізичної культури та запровадження факультативних занять з метою фізичного та духовного вдосконалення дитини, зміцнення зниженого наслідками війни здоров'я завдяки започаткуванню спортивно-оздоровчих таборів для дітей, формування рухового режиму на основі врахування загальних фізіологічних закономірностей розвитку дитини молодшого шкільного віку, перехід від трудового і військового через спортивно-масовий до оздоровчого пріоритету у фізичній підготовці молодших школярів);

– окреслено можливості реактуалізації продуктивних ідей історико-педагогічного досвіду організації фізичної підготовки учнів молодшого шкільного віку (відтворення національної специфіки спортивних і оздоровчо-рекреаційних містечок; відродження фізкультурно-спортивних комплексів, реалізація спортивно-воєнізованих та рухливих ігор).

Уточнено чинники впливу на фізичну підготовку молодших школярів.

Подальшого розвитку набули питання системності організації фізичної підготовки учнів початкової школи.

До наукового обігу введено маловідомі й невідомі архівні документи, історичні факти і відомості про зміст, організацію, форми і засоби фізичної підготовки молодших школярів в Україні досліджуваного періоду, що базуються на виявлених архівних матеріалах, зокрема ДАХО в Херсоні, ф. 5127, спр. 960, 1045, 1186, 413, 822; ЦДАВО у Києві, ф. 166, спр. 937, 4799, 7638, 3060, 9224, 8729, 2240; ДАМО в Миколаєві, ф. Р-91, оп. 2., т. 3 1973-1975, т. 4 1976-1980, т. 5 1981-1983; ЦДАГОУ у Києві, ф. 1, оп. 30, спр. 1417.

Практичне значення дослідження зумовлюється тим, що одержані під час наукового пошуку матеріали щодо фізичної підготовки молодших школярів відображені в розробці методичних рекомендацій з організації фізичної підготовки учнів 1-4 класів, що містять теоретичне підґрунття й практичні вправи, та були використані в навчально-виховному процесі початкової загальноосвітньої школи, системі підготовки та підвищення кваліфікації вчителів початкових класів та фізичної культури, а також для їх самоосвіти.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» (довідка про впровадження № 01-23/1039 від 04.10.2017 р.), ПВНЗ «Міжнародний класичний університет імені П. Орлика» (довідка про впровадження № 320 від 30.08.2017 р.), Воскресенської загальноосвітньої школі I-III ступенів Вітовської районної ради Миколаївської області (довідка про впровадження № 187 від 30.08.2017 р.), Будинку дитячої та юнацької творчості Заводського району м. Миколаєва (довідка про впровадження № 11, від 04.09.2017 р.), Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка про впровадження № 629 від 15.09.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі представлені в дисертації наукові результати одержані автором самостійно. У статті, що опублікована у співавторстві [7], особистий внесок здобувача полягає у здійсненні аналізу особливостей фізичної підготовки дітей молодшого шкільного віку з урахуванням морфо-функціональних змін в організмі дитини.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження обговорено на науково-практичних конференціях різного рівня, зокрема *міжнародних*: «Педагогіка та психологія: виклики та сьогодення (Київ, 2016), «Дослідження різних напрямків розвитку психології та педагогіки» (Одеса, 2016), «Весняні наукові читання» (Київ, 2016), «Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної педагогіки та психології» (Львів, 2016), «Стан, проблеми та перспективи педагогічних досліджень і соціальної роботи» (Сладковичево, Словацька Республіка, 2016), «Фундаментальные и прикладные исследования: современные научно-практические решения и подходы» (Баку – Ужгород – Дрогобич, 2016, 2017), «Борисфенійський симпозіум – 2017. Наука XXI століття: тенденції та перспективи» (Миколаїв, 2017); *всеукраїнських*: «Педагогічна персоналістика: теорія, історія, освітня практика» (Івано-Франківськ, 2016), «Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах» (Дніпро, 2016), «Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики» (Дніпро, 2016), «Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управління навчальними закладами» (Херсон, 2016).

Публікації. Основний зміст дисертації відображено у 24 публікаціях, з них: 8 статей у фахових виданнях України, 1 публікація у міжнародному виданні, 2 – у науково-методичних виданнях, методичні рекомендації, 12 – у матеріалах і тезах науково-практичних конференцій.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (380 найменувань, з них 78 – архівні матеріали), додатків. Повний обсяг дисертації – 270 сторінок, з них 190 – основного тексту. Роботу ілюстровано 3 таблицями та 3 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** розкрито актуальність теми дослідження, з'ясовано рівень її розробленості; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, охарактеризовано методи та обґрунтовано хронологічні межі дослідження; сформульовано наукову новизну, практичну значущість результатів наукового пошуку; подано відомості

про їх апробацію та впровадження; зазначено особистий внесок і публікації автора, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади розвитку фізичної підготовки молодших школярів в Україні» окреслено наукове підґрунття дослідження, тезаурус проблеми фізичної підготовки учнів молодших класів; наведено результати ретроспекції фізичної підготовки дітей молодшого шкільного віку; висвітлено стан розробленості проблеми науковцями ХХ і ХХІ ст.; визначено періоди та етапи фізичної підготовки учнів початкової школи України впродовж другої половини ХХ ст.

Як засвідчує ретроспективний аналіз, друга половина ХХ – початок ХХІ ст. – період, у якому зміст і форми фізичної підготовки молодших школярів були предметом досліджень не лише галузі історії педагогіки, історії України, теорії та методики фізичного виховання (В. Ареф'єв, О. Вацеба, Н. Деделюк, Г. Деметер, Т. Круцевич, А. Цьось, Б. Шиян та ін.), а й медицини, фізіології та шкільної гігієни (М. Бернштейн).

Історико-педагогічні розвідки початку ХХ ст., опубліковані І. Боберським, В. Гориневським, Г. Дюперроном, Е. Жарським, С. Мілеєвим, А. Пінкевичем, М. Семашко, Т. Франком, А. Чаловим-Шиманом та іншими, висвітлювали результати досліджень розвитку фізичної підготовки народів, зокрема українців, від стародавніх часів до передового (на той час) досвіду різних країн, викладали нові факти, висновки та узагальнення щодо традицій фізичного виховання.

Аналіз доробок 50-х – 70-х рр. ХХ ст. засвідчив, що більшість наукових праць були заідеологізовані, містили в собі суб'єктивну критику західних систем фізичної підготовки та трактували фізичну підготовку в контексті військової підготовки революційних загонів, а також боротьби нових ідей із старими. Розглянутим залишався лише один аспект – загально-історичний; питання змісту, форм, сутності, засобів фізичної підготовки відповідно до індивідуальних потреб дитини були поза увагою.

Наукові праці 80-х рр. ХХ ст. – першої половини ХХІ ст. (монографії Е. Вільчковського, Н. Деделюк, Г. Деметера, В. Пасічника, Є. Приступи, О. Суніка та ін.; навчальні та навчально-методичні посібники В. Ареф'єва, Т. Круцевич, Н. Новосьолова, Н. Пангелової, Ф. Самоукова, О. Худолія та ін.; нариси Д. Жукова, В. Кулика та ін.) підлягали конструктивно-критичному переосмисленню здобутків педагогічної теорії та практики з питань фізичної підготовки, а також змін у часі організаційно-педагогічних засад фізичної підготовки учнів, залежно від суспільного замовлення та державного устрою.

У результаті змістовно-порівняльного аналізу авторських підходів до розмежування етапів розвитку національної педагогічної думки, історико-педагогічної науки, шкільної освіти в УРСР, особливостей навчання й фізичного виховання учнів початкової школи в Україні обґрунтовано періодизацію розвитку системи фізичної підготовки молодших школярів у 1947-1991 рр.

Вивчення джерельного масиву надало можливість встановити, що складність поняття «фізична підготовка молодших школярів» детермінує необхідність урахування системного, хронологічного, синергетичного та праксеологічного наукових підходів. На підставі змістовно-порівняльного аналізу

авторських тлумачень та державних настанов фізичну підготовку учнів початкової школи схарактеризовано як специфічну, цілісну, складноструктуровану систему, що утворюється з таких компонентів: мета, завдання, зміст, форми, засоби та результат фізичної підготовки. Під організаційно-педагогічними засадами розуміємо науково-педагогічне підґрунтя (методологічні підходи, нормативне забезпечення, цілі, зміст) фізичної підготовки молодших школярів.

У другому розділі «Зміст і організація фізичної підготовки учнів початкової школи УРСР (1947-1971 рр.)» відображено фізичну підготовку молодших школярів у доробках вітчизняних учених, розкрито особливості формування нормативно-правової бази фізичної підготовки учнів початкових шкіл УРСР на I та II періодах, встановлено тенденції (позитивні та негативні) розвитку фізичної підготовки молодших школярів.

У процесі ретроспективного аналізу з метою розуміння ситуації, що склалась у системі освіти та фізичної підготовки молодших школярів зокрема, було встановлено, що з 1947 р. нормативно-правова база діяльності навчальних закладів в СРСР формувалася під впливом рішень Центрального Комітету Комуністичної партії, Ради Міністрів УРСР, Міністерства освіти СРСР (УРСР), Комітету у справах фізичної культури та спорту.

Виявлено, що організація, зміст і цілі розвитку фізичної підготовки молодших школярів у період 1947-1971 рр. визначалися внутрішніми і зовнішніми суспільно-політичними процесами та соціально-економічним розвитком держави. Аналіз урядових постанов, наказів та інструктивних листів Міністерства освіти УРСР, інших державних документів засвідчив, що фізична підготовка молодших школярів розглядалася як стрижнева умова формування «нової людини», засіб зміцнення здоров'я як складової підготовки до фізичної праці.

Аналіз архівних документів і періодичних видань дав змогу встановити, що незважаючи на військову спрямованість фізичної підготовки, яка залишалася в повоєнні роки, у державних і партійних документах були визначені завдання щодо фізкультурно-оздоровчої роботи та зміцнення здоров'я дітей за допомогою рухливих та народних ігор, навчання природним видам рухів – ходьбі, бігу, стрибкам, метанню, лазінню, рівновазі; формування правильної постави; розвитку рухових якостей і здібностей, навчання поєднанню рухів із диханням.

Вимоги до учнів у оновленій навчальній програмі 1947 р. були наближені до вимог комплексу ГПО попередніх років, а до змісту програми фізичної підготовки входили розділи природних рухів, акробатики, рухливих ігор, вправ на батуті.

Вивчення документів про освіту та педагогічної практики означених років засвідчило, що фізична підготовка учнів здійснювалася як в межах шкільного предмета «фізичне виховання»/«фізична культура», так і в межах позашкільної фізкультурно-оздоровчої і спортивно-масової роботи. Назва шкільного предмета, тижневе навантаження, зміст та спрямованість фізичної підготовки іноді повторювали з року в рік, а в окремі роки змінювали з поступовим ускладненням. Таку тенденцію науковці та державні діячі в галузі освіти вважали позитивною,

оскільки вона сприяла найкращому розвитку фізичних якостей і функціональних можливостей учнів, детальному оволодінню технікою виконання вправ.

Позитивними тенденціями цього періоду (1947-1971 рр.) можна назвати: спортизацію шкільного фізичного виховання, його спрямованість на укріплення здоров'я дітей, зокрема через систему таборів відпочинку (піонерських та оздоровчих) та залучення засобів закалювання. Негативною тенденцією зазначених років були репресії великої кількості українських освітян (учителів, учених, співробітників Народних комісаріатів освіти СРСР, здоров'я, фізичної культури та спорту УРСР), знищення наукового підґрунтя фізичної підготовки дітей і молоді (закриття наукових кафедр, вилучення підручників і навчальних посібників у 1947-1948 рр.), занадто великі державні та наукові зусилля для спорту вищих досягнень, іноді у збиток щоденно-побутовій, оздоровчій та рекреативній фізичній підготовці дітей.

У третьому розділі «Фізична підготовка молодших школярів в умовах реформування системи початкової освіти (1971-1991 рр.)» з'ясовано особливості фізичної підготовки учнів початкової школи в умовах оновлення та реформаторських змін її структури та змісту, подано перспективи реформування фізичної підготовки молодших школярів.

З 1970-х рр. зміст шкільних програм змінювався за напрямками спрощення завдань, пов'язаних із навчанням учнів життєво необхідних рухових дій та вилученням із програми складних рухових умінь і навичок; у напрямку диференційованого підходу з урахуванням статевої приналежності та стану здоров'я; у напрямку переміщення акценту на розвиток фізичних якостей завдяки підвищенню моторної щільності уроків; у напрямку розробки змісту й обґрунтування необхідності та обов'язковості самостійних занять школярів фізичними вправами.

У процесі дослідження встановлено, що 1971-1984 рр. – період, який мав теоретико-реформувальний характер, оскільки разом з посиленням явищ стагнації в педагогіці відбувається розвиток радянської системи фізичної підготовки молодших школярів. Перехід на новий зміст освіти, а отже, і нові програми, дозволив втілити провідні ідеї того часу: нові типи шкіл, введення факультативів та груп продовженого дня, фізкультурно-оздоровчих заходів та фізкультурно-масової роботи. Узагальнювальний аналіз дав змогу констатувати, що залежно від суспільно-політичних вимог та ситуації в країні пріоритети були змінені з трудового, військового через спортивно-масовий на оздоровлення дітей. Покращення фізичного розвитку та фізичної підготовки підростаючого покоління відбувалося за допомогою розширення мережі (зимових та літніх) дитячих таборів, відкриття спортивних шкіл, секцій, майданчиків, зміцнення матеріально-технічної бази.

Реформа шкільної освіти 1984 р. була визначальною в розвитку початкової школи і передбачала позитивні зрушення у фізичній підготовці учнів: запровадження факультативних занять, змістовно пов'язаних із біомеханікою, анатомією людини, фізичним удосконаленням тощо; спеціалізованих класів, шкіл та інтернатів спортивного профілю. У змісті фізичної підготовки учнів також відбулися зміни, які були спричинені оновленням комплексу ГПО у 1972 р.

(розширення вікових рамок від 10 до 60 років) та 1985 р. (зміна ступенів для дорослих та школярів).

Інновації, які відбувалися у другій половині ХХ ст.: перехід від техногенної до антропогенної спрямованості цивілізації (повернення до античних ідей про визнання людини найвищою цінністю суспільства); перегляд політичної ідеології, демократизація суспільства, що надало можливість для творчості в різних галузях діяльності; розгляд нововведень як можливості виходу з кризи – політичної, економічної, соціальної та духовної, а також демографічної; виникнення соціального запиту на здорову, фізично підготовлену людину; поява комерційних пропозицій у галузі фізичної культури та спорту. Ці чинники зумовили виникнення перспектив подальшого реформування системи фізичної підготовки молодших школярів: надання першопріоритетності у відтворенні національної специфіки спортивних і оздоровчо-рекреаційних містечок, визначенні обсягів фінансування фізкультурно-оздоровчої і спортивно-масової роботи з учнями (будівництво нових майданчиків, гімнастичних залів і басейнів тощо), використання продуктивного вітчизняного досвіду.

ВИСНОВКИ

1. У процесі дослідження з'ясовано, що науково-педагогічну проблему розвитку теорії та практики фізичної підготовки молодших школярів вивчали вчені різних галузей: педагогіки, медицини, шкільної гігієни, історії педагогіки, теорії та методики фізичного виховання.

Історіографія проблеми включає наукові праці радянського і сучасного періодів у розрізі фізичного виховання, фізичного розвитку і фізичного здоров'я учнів (педіатричний аспект), розвитку педагогічної думки та практики, системи освіти. Серед великої кількості джерел значне місце посідають монографії періоду незалежності України, навчальні, навчально-методичні посібники з теорії та методики фізичної культури й фізичного виховання радянського періоду, сучасні праці з історії розвитку фізичної культури.

Аналіз джерельної бази надав можливість дослідити історико-педагогічне коло наукового пошуку і включити до нього наукові праці українських авторів (одноосібні та колективні монографії, навчальні та навчально-методичні посібники, брошури, статті) періоду 1940-1995 рр., кандидатські та докторські дисертації часів незалежності України. Названі джерела дали змогу окреслити тематичне коло проблеми фізичної підготовки учнів початкових шкіл у ретроспективі, з'ясувати шляхи їх розв'язання й обґрунтувати організаційно-педагогічні засади фізичної підготовки молодших школярів.

Студіювання наукових, архівних джерел дало змогу з'ясувати, що фізична підготовка молодших школярів є складним діалектично зумовленим процесом, що відповідає основним положенням системного, особистісно-діяльнісного, праксеологічного підходів. Ці підходи, а також цілі, нормативно-правове забезпечення, зміст роботи становлять організаційно-педагогічні засади фізичної підготовки учнів початкової школи. На підґрунті змістовно-порівняльного аналізу мету, завдання, зміст, засоби, форми та результат фізичної підготовки молодших

школярів схарактеризовано як взаємопов'язані компоненти цілісної складноструктурованої відкритої системи.

Фізична підготовка молодших школярів розглядається в дослідженні як організований, педагогічно керований з домінуванням гри процес впливу на особистість дитини для розвитку її фізичних здатностей та якостей, формування життєво необхідних рухових умінь і навичок, зміцнення здоров'я та укріплення його резервів, що є змістовною і структурною складовою освітнього процесу початкової школи та родинного виховання.

2. Ретроспективний аналіз архівних фондів, історико-педагогічної та спеціальної літератури дав змогу визначити етапність розвитку теорії та практики фізичної підготовки молодших школярів українських початкових шкіл і визначити такі періоди: I період – 1947-1959 рр. – повоєнне відновлення системи фізичної підготовки учнів початкової школи, яке відбувалося у два етапи: 1) 1947-1952 рр. – збереження військової спрямованості фізичної підготовки учнів будь-якого віку; 2) 1952-1958 рр. – перехід до фізичного виховання, яке було жорстко заідеологізоване; II період – 1959-1971 рр. – спортизації фізичної підготовки, у межах якого також виокремлено два етапи: 1) 1959-1966 рр. – залучення до занять фізичними вправами через масові змагання; 2) 1966-1971 рр. – перехід до системи фізичної підготовки, зміст якої формувався на демократичних засадах; III період – 1971-1984 рр. – контрреформування фізичної підготовки на базі фізкультурно-спортивного комплексу ГПО, з двома етапами: 1) 1971-1979 рр. – законодавчо-нормативний; 2) накопичення конструктивного педагогічного досвіду з фізичної підготовки учнів, зокрема з використанням технологій спортивного тренування; IV період – 1984-1991 рр. – початок об'єднання розрізнених елементів фізичної підготовки молодших школярів у педагогічну систему.

У запропонованій періодизації враховано офіційно проголошені на урядовому рівні зміни у шкільній освіті, котрі, як правило, закріплювалися у відповідних документах (циркулярах, інструкціях, рекомендаціях, положеннях, постановах, законах). Підкріплення у виборі граничних меж знайдено також у періодизації розвитку педагогічної думки щодо фізичної підготовки дітей молодшого шкільного віку.

3. Характеристика цілей, завдань, змісту (військова, спортивна, оздоровчо-реабілітаційна фізична підготовка), форм (ранкова гігієнічна гімнастика, шкільні уроки фізичної культури/фізичного виховання, позаурочні заходи, спортивні секції, фізкультурні паузи, фізкультурні хвилинки, комплекс ГПО (БГПО)), засобів (фізичні вправи оздоровчої, спортивної та військової спрямованості, руханки; гігієнічні фактори; природні сили), як компонентів цілісної складноструктурованої системи фізичної підготовки учнів початкової школи засвідчили, що вони перебували в прямій залежності від таких чинників: внутрішньої політики держави (суспільно-політичних, структурно-організаційних, економіко-технологічних і науково-галузевих змін), ситуації у світі. Особливості організації фізичної підготовки учнів молодшого шкільного віку (поступове збільшення кількості годин для занять з фізичної культури та запровадження факультативних занять з метою фізичного та духовного

вдосконалення дитини, зміцнення зниженого наслідками війни здоров'я завдяки започаткуванню спортивно-оздоровчих таборів для дітей, формування рухового режиму на основі врахування загальних фізіологічних закономірностей розвитку дитини молодшого шкільного віку, перехід від трудового і військового через спортивно-масовий до оздоровчого пріоритету у фізичній підготовці молодших школярів) визначалися внутрішньою і зовнішньою політикою країни, загальними тенденціями розбудови освітньої галузі, галузі фізичної культури та спорту, охорони здоров'я.

Встановлено, що єдиною організаційно-методичною основою системи фізичної підготовки учнів виступав фізкультурно-спортивний комплекс ГПО, відповідно до змісту якого вибудовувалася організаційно-педагогічна діяльність початкових шкіл щодо фізичної підготовки учнів, унормовувалося визначення її результатів.

4. Аналіз науково-методичних джерел надав змогу зробити висновок про необхідність узагальнення знань щодо історико-педагогічного досвіду фізичної підготовки молодших школярів як історико-педагогічного явища, що існувало в тому чи іншому вигляді на кожному етапі розвитку українського суспільства. Вивчення історії і теорії фізичної підготовки учнів початкової школи засвідчило, що вона здійснювалася шляхом послідовного проведення окремих занять (заходів), кожне з яких є відносно завершеною самостійною організаційною формою цілісного навчально-виховного процесу. Усі заходи тісно пов'язані з попередніми і наступними змістом та організаційними формами; є різноплановими за спрямуванням і призначенням, будуються на основі загальних фізіологічних закономірностей розвитку дитини молодшого шкільного віку і визначаються умовами проведення.

У процесі дослідження окреслено такі перспективи реформування системи фізичної підготовки молодших школярів: надання першопріоритетності у відтворенні національної специфіки спортивних і оздоровчо-рекреаційних містечок та визначенні обсягів фінансування фізкультурно-оздоровчої і спортивно-масової роботи з учнями (будівництво нових майданчиків, гімнастичних залів і басейнів тощо), використання продуктивного вітчизняного досвіду (відродження фізкультурно-спортивного комплексу ГПО, відновлення спартакіад, спортивно-воєнізованих та рухливих ігор), авторського досвіду В. Сухомлинського, а також зарубіжних систем оздоровлення.

Дисертаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми і засвідчує необхідність подальшої розробки таких її питань: науково-теоретичної основи системи фізичної підготовки учнів молодшого шкільного віку, встановлення співвідношення необхідного й достатнього у визначенні змісту підготовки, критеріїв оцінювання результату фізичної підготовленості, задоволення потреб і запитів учнів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Чижик Т. Г. «Фізична культура» та «фізичне виховання»: проблема взаємозв'язку понять у педагогіці другої половини ХХ століття та сьогодення / Т. Г. Чижик // «Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології»: збірник наукових праць. – 2015. – № 1 (12). – С. 65-67.
2. Чижик Т. Г. Проблема визначення параметричних характеристик розвитку учнів ЗОШ / Т. Г. Чижик // «Наукові записки РДГУ»: збірник наукових праць. – 2016. – № 13(56) Частина I. – С. 48-51.
3. Чижик Т. Г. Філософсько-культурологічні витоки проблеми розвитку людини / Т. Г. Чижик // Педагогічний альманах: збірник наукових праць / Ред. кол. В. В. Кузьменко (голова). – 2016. – № 29. – С. 313-320.
4. Чижик Т. Г. Сучасні напрямки наукових досліджень в галузі фізичної культури і спорту / Т. Г. Чижик // «Педагогічні науки»: збірник наукових праць. – 2016. – № LXIX. Том 1. – С. 101-105.
5. Чижик Т. Г. Мета, завдання й особливості шкільної гігієни як фактора фізичного розвитку молодших школярів у другій половині ХХ століття / Т. Г. Чижик // «Педагогічні науки»: збірник наукових праць. – 2016. – № LXX. Том 1. – С. 27-30.
6. Чижик Т. Г. Національні витоки проблеми загальної фізичної підготовки підростаючого покоління (XVIII-XIX століття) / Т. Г. Чижик // Педагогічний альманах: збірник наукових праць / Ред. кол. В. В. Кузьменко (голова). – 2016. – № 32. – С. 304-308.
7. Кузьменко В. В. Физиологические основы физической подготовки учащихся младших классов / В. В. Кузьменко, Т. Г. Чижик // Доклады Казахской академии образования. – 2016. – № 4. – С. 23-30.
8. Чижик Т. Г. Становлення та особливості організації фізичної підготовки в загальноосвітніх школах УРСР (1917-передвоєнні роки) / Т. Г. Чижик // Педагогічний альманах: збірник наукових праць / Ред. кол. В. В. Кузьменко (голова). – 2017. – № 34. – С. 314-319.
9. Чижик Т. Г. Фізична підготовка молодших школярів у доробках вітчизняних та зарубіжних науковців 1940-60 років / Т. Г. Чижик // Педагогічний альманах: збірник наукових праць / Ред. кол. В. В. Кузьменко (голова). – 2017. – № 35. – С. 321-327.

Опубліковані праці апробаційного характеру

10. Чижик Т. Г. В. Сухомлинський про проблеми фізичної підготовки школярів / Т. Г. Чижик // Педагогічна персоналістика: теорія, історія, освітня практика: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (25 лютого 2016 року, м. Івано-Франківськ). – Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2016. – С. 153-155.
11. Чижик Т. Г. Основы физической подготовки младших школьников (1954-1985 гг.) / Т. Г. Чижик // Весняні наукові читання: матеріали II Міжнародної

наукової конференції (28 квітня 2016 року, м. Київ). – Київ: Центр наукових публікацій «Велес», 2016. – С. 167-170.

12. Чижик Т. Г. Организация физической подготовки младших школьников в послевоенное время / Т. Г. Чижик // Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах: матеріали Всеукраїнської наукової конференції (29-30 квітня 2016 року, м. Дніпро). – Дніпро: Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, 2016. – С. 309-311.

13. Чижик Т. Г. Врачебно-педагогический контроль физической подготовки детей младшего школьного возраста во второй половине XX столетия / Т. Г. Чижик // Педагогіка та психологія: виклики та сьогодення: збірник тез наукових робіт міжнародної науково-практичної конференції (6-7 травня 2016 р., м. Київ). – Київ: Громадська організація «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2016. – С. 9-11.

14. Чижик Т. Г. Некоторые аспекты содержания комплекса ГТО «К стартам готов» среди детей младшего школьного возраста и возможности его возрождения / Т. Г. Чижик // Дослідження різних напрямків розвитку психології та педагогіки: збірник наукових робіт міжнародної науково-практичної конференції (17-18 червня 2016 року, м. Одеса). – Одеса: Громадська організація «Південна фундація педагогіки», 2016. – С. 64-67.

15. Чижик Т. Г. Роль общеразвивающей гимнастики в физической подготовке младших школьников во второй половине XX ст. в Украине / Т. Г. Чижик // Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної педагогіки та психології: збірник тез наукових робіт міжнародної науково-практичної конференції (24-25 червня 2016 року, м. Львів). – Львів: Громадська організація «Львівська педагогічна спільнота», 2016. – С. 75-77.

16. Чижик Т. Г. Характеристика гимнастики и методика обучения гимнастическим упражнениям в комплексе ГТО (БГТО) / Т. Г. Чижик // Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики: матеріали Всеукраїнської наукової конференції (29-30 червня 2016 року, м. Дніпро) / за ред. Токовенко О. С., Горбатенко В. П. – Дніпро: Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, 2016. – С. 125-127.

17. Чижик Т. Г. Историчні аспекти фізичної підготовки молодших школярів в Україні / Т. Г. Чижик // Фундаментальные и прикладные исследования: современные научно-практические решения и подходы: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (27 – 28 жовтня 2016 року, м. Баку – Ужгород – Дрогобич). – Баку: Національна академія наук Азербайджана, 2016. – С. 167-170.

18. Чижик Т. Г. Содержание комплексной программы физического воспитания учащихся в общеобразовательных школах Украины (1985 г.) / Т. Г. Чижик // Стан, проблеми та перспективи педагогічних досліджень і соціальної роботи: збірник тез наукових робіт міжнародної наукової конференції (28–29 жовтня 2016 року, м. Сладковічево, Словацька Республіка). – Складковічево: Університет Данубіус, 2016. – С. 33-35.

19. Чижик Т. Г. Организационно-методические формы развития двигательных качеств у младших школьников в школах УССР / Т. Г. Чижик // Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управління навчальними

зкладами: матеріали II Всеукраїнської (з міжнародною участю) науково-методичної конференції (18 листопада 2016 року, м. Херсон) / за ред. В. В. Кузьменко, Н. В. Слюсаренко, І. Я. Жорової, О. І. Данилової. – Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. – С. 198-201.

20. Чижик Т. Г. Історичні витоки проблеми загальної фізичної підготовки підростаючого покоління (XVI-XIX ст.) / Т. Г. Чижик // «Науковий пошук молодих»: збірник статей аспірантів та магістрів. – 2017. – № 1. – С. 212-218.

21. Чижик Т. Г. Значення і особливості рухової активності в розвитку дітей молодшого шкільного віку / Т. Г. Чижик // Фундаментальные и прикладные исследования: современные научно-практические решения и подходы: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (10 березня 2017 року, м. Баку – Ужгород – Дрогобич). – Баку: Національна академія наук Азербайджана, 2017. – С. 121-125.

22. Чижик Т. Г. Ретроспективний огляд з питань забезпечення рухової активності дітей молодшого шкільного віку (друга половина XX ст.) / Т. Г. Чижик // Борисфенійський симпозіум – 2017. Наука ХХІ століття: тенденції та перспективи: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 345-річчя Пилипа Орлика (11 жовтня 2017 року, м. Миколаїв). – м. Миколаїв: ПВНЗ «Міжнародний класичний університет імені П. Орлика», 2017. – С. 200-202.

23. Чижик Т. Г. Фізична підготовка молодших школярів / Т. Г. Чижик // Методичні рекомендації. – Херсон: Айлант, 2017. – 36с.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

24. Чижик Т. Г. Анатомо-фізіологічний розвиток дітей молодшого шкільного віку. Врахування вікових особливостей на уроках фізичної культури / Т. Г. Чижик // «Український психолого-педагогічний науковий збірник»: наукове періодичне видання. – 2016. – № 8(08). – С. 183-186.

АНОТАЦІЇ

Чижик Т. Г. Організаційно-педагогічні засади фізичної підготовки молодших школярів (1947-1991 рр.). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України, Тернопіль, 2018.

У дисертації подано комплексне дослідження організаційно-педагогічних засад фізичної підготовки молодших школярів з 1947 до 1991 рр. Окреслено історіографію проблеми та визначено сутність базових понять «фізична підготовка», «фізична підготовка молодших школярів», «організаційно-педагогічні засади фізичної підготовки молодших школярів». Обґрунтовано періодизацію в історії розвитку складноструктурованої системи фізичної підготовки учнів початкової школи України у 1947-1991 рр. Визначено зовнішні та внутрішні причини та основні тенденції реформування змісту та організації фізичної підготовки учнів початкової школи. З'ясовано можливості реактуалізації продуктивних ідей вітчизняного досвіду в умовах сучасності.

Ключові слова: фізична підготовка, організаційно-педагогічні засади, молодший шкільний вік, реактуалізація, спортизація, фізична підготовка молодших школярів.

Чижик Т. Г. Организационно-педагогические основы физической подготовки младших школьников (1947-1991 гг.). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Министерство образования и науки Украины, Тернополь, 2018.

В диссертации представлено комплексное исследование организационно-педагогических основ физической подготовки младших школьников с 1947 до 1991 гг. Очерчены историография проблемы и определена сущность базовых понятий «физическая подготовка», «физическая подготовка младших школьников», «организационно-педагогические основы физической подготовки младших школьников». Обоснована периодизация в истории развития сложно структурированной системы физической подготовки учащихся начальной школы Украины в 1947-1991 гг. Определены внешние и внутренние причины и основные тенденции реформирования содержания и организации физической подготовки учащихся начальной школы. Выяснено возможности реактуализации продуктивных идей отечественного опыта в условиях современности.

Ключевые слова: физическая подготовка, организационно-педагогические основы, младший школьный возраст, реактуализация, спортизация, физическая подготовка младших школьников.

T. G. Chyzyk. Organizational and pedagogical bases of physical training of primary school students (1947-1991). - As the manuscript.

The thesis for the degree of the candidate of pedagogical sciences on speciality 13.00.01 - the general pedagogics and history of pedagogics. - Ternopil National pedagogical university of Vladimir Gnatyuk, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil, 2018.

In this thesis, we present complex research of organizational and pedagogical bases of physical training of primary school students from 1947 to 1991.

The historiography of the problem is outlined and the essence of the basic concepts "physical training", "physical training of primary school students ", "organizational and pedagogical bases of physical training of primary school students " is determined. The periodisation in the history of the complex structured system of physical training of primary school students in Ukraine in 1947-1991 was substantiated. The external and internal reasons and main tendencies of the content reforming and organization of physical training of primary school students are determined. The possibilities of reactualization of productive experience in present were found out.

The object of the research is the development of physical training of primary school students in the school education theory and practice in Ukraine.

The subject of research is the content and organization of physical training of primary school students in Ukrainian elementary schools in 1947-1991.

The purpose of the research is to substantiate the principles of the genesis of physical training of primary school students on the basis of a retrospective analysis in the period 1947-1991 and to find out the possibilities of using historical and pedagogical experience in the educational process of a modern elementary school.

Scientific novelty and theoretical value of research is that for the first time in the national historical and pedagogical science, scientific and pedagogical problem of development of the theory and practice of physical training of primary schoolchildren in a historical retrospective are investigated in a complex as the social pedagogical phenomenon and open dynamic system; a periodisation in the history of development of system of physical training of students of elementary school in Ukraine in 1947-1991 is substantiated: I period (1947-1959) - system recovery of physical training of students of elementary school; II period (1959-1971) - a sportization of school education; III period (1971-1984) - theoretically-reforming (in terms of content and evaluation of the results of physical training) IV period (1984-1991) - formation of pedagogical system of physical training of primary school students ; the reasons (external socio-political conditions, internal educational-normative and organizational-methodical factors, constant attention of the state to providing the proper level of physical training of students), the main tendencies of the reform of the content and the organization of physical training of primary school students in the specified chronological limits (constructive changes in the development of elementary education, pedagogical science and practice of physical training, the growth of requirements for primary school teachers, the continuous improvement of forms and methods physically training students, the wavy shift of accents on tasks and functions);

The essence of the concept "organizational and pedagogical bases of physical training of primary school students " is clarified; the choice of the priority forms and means of physical training of primary school students in 1947-1991 is characterized; outlined possibilities of reactualization of productive ideas of historical and pedagogical experience of organization of physical training of pupils of primary school age. The potential of the process of physical training of primary school students has been specified towards the formation of a coherent personality; the contribution of Ukrainian scholars, state figures and practising teachers to the development of the theory and practice of education and upbringing are defined.

The practical significance is the development of methodological recommendations for the organization of physical training of pupils of grades 1-4 containing theoretical background and practical exercises. Recommendations can be used in the educational process of the primary school, the system of preparation and advanced training of primary and secondary school teachers, as well as for their self-education.

Key words: physical training, primary school age, organizational and pedagogical principles, physical culture, physical education.

Підписано до друку 14.03.2018 р.
Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 03/18/3-6

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФОП Осадца Ю.В.